85 години

Международна научно-практическа конференция

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА КОХЕЗИЯ ПРЕЗ XXI ВЕК – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

Том I

85 години

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ

„Димитър А. Ценов" - Свищов

Международна научно-практическа конференция

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА КОХЕЗИЯ ПРЕЗ XXI ВЕК – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

8-9 ноември 2021 г.

Том I

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА КОХЕЗИЯ ПРЕЗ XXI ВЕК – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

Свищов, 8-9 ноември 2021 г.

Посветена на 85 години от създаването
на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“

Сборник с доклади

ТОМ I

Международната научно-практическа конференция е организирана в изпълнение проект НФ-2-2021 „Устойчиво развитие и социално-икономическа кохезия през XXI век – тенденции и предизвикателства“, финансиран със средства по Наредба на МОН за насърчаване на научно-изследователската дейност

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2021

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ
Проф. д-р Марияна Божинова
Ректор на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ - председател
Проф. д. н. Борислав Борисов
Проф. д. н. Божидар Божинов
Проф. д-р Стоян Проданов
Доц. д-р Галина Чиприянова
Доц. д-р Здравко Любенов
Доц. д-р Иван Марчевски
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Искра Пантелеева
Доц. д-р Катя Личева
Доц. д-р Людмил Несторов
Доц. д-р Марина Николова
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Силвия Костова
Доц. д-р Христо Сирашки

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Румен Ерусалимов - *председател*
Проф. д-р Пенка Шишманова
Проф. д-р Стефан Симеонов
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Светослав Илийчовски
Доц. д-р Теодора Филипова
Гл. ас. д-р Асен Божиков

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ
Проф. д-р Любчо Варамезов - *председател*
Проф. д-р Анета Денева
Проф. д-р Атанас Атанасов
Проф. д-р Йордан Василев
Проф. д-р Красимир Шишманов
Проф. д-р Маргарита Богданова
Проф. д-р Пенка Шишманова
Проф. д-р Стефан Симеонов
Доц. д-р Александър Ганчев
Доц. д-р Венцислав Василев
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Румен Ерусалимов
Доц. д-р Светослав Илийчовски
Доц. д-р Теодора Филипова

Публикуваните материали са рецензирани. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете.

ISBN 978-954-23-2067-8 (print)
ISBN 978-954-23-2068-5 (online)

D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS – SVISHTOV

INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE

SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND SOCIO-ECONOMIC COHESION IN THE 21ST CENTURY: TRENDS AND CHALLENGES

Svishtov, 8th - 9th November 2021

Dedicated to the 85th anniversary since the establishment of D. A. Tsenov Academy of Economics

Conference Proceedings

VOLUME I

The international scientific and practical conference has been organized as implementation of project SF-2-2021 "Sustainable Development and Socio-Economic Cohesion in the 21st Century: Trends and Challenges", financed with funds by Ordinance of the Ministry of Education and Science for encouraging scientific research

Tsenov Academic Publishing House
Svishtov
2021

PROGRAM COMMITTEE
Prof. Mariyana Bozhinova, Ph.D.
Rector of D. A. Tsenov Academy of Economics
Prof. Borislav Borissov, D.Sc.
Prof. Bozhidar Bozhinov, D.Sc.
Prof. Stoyan Prodanov, Ph.D.
Assoc. Prof. Galina Chipriyanova, Ph.D.
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov, Ph.D.
Assoc. Prof. Ivan Marchevski, Ph.D.
Assoc. Prof. Irena Emilova, Ph.D.
Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, Ph.D.
Assoc. Prof. Katya Licheva, Ph.D.
Assoc. Prof. Lyudmil Nestorov, Ph.D.
Assoc. Prof. Marina Nikolova, Ph.D.
Assoc. Prof. Plamen Petkov, Ph.D.
Assoc. Prof Silviya Kostova, Ph.D.
Assoc. Prof Hristo Sirashki, Ph.D.

ORGANIZING COMMITTEE
Assoc. Prof. Rumen Erusalimov, Ph.D., Chairman
Prof. Penka Shishmanova, Ph.D.
Prof. Stefan Simeonov, Ph.D.
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, Ph.D.
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, Ph.D.
Assoc. Prof. Svetoslav Iliychovksi, Ph.D.
Assoc. Prof. Teodora Filipova, Ph.D.
Head Asst. Asen Bozhikov, Ph.D.

EDITORIAL COMMITTEE
Prof. Lyubcho Varamezov, Ph.D., Chairman
Prof. Aneta Deneva, Ph.D.
Prof. Atanas Atanasov, Ph.D.
Prof. Yordan Vasilev, Ph.D.
Prof. Krasimir Shishmanov, Ph.D.
Prof. Margarita Bogdanova, Ph.D.
Prof. Penka Shishmanova, Ph.D.
Prof. Stefan Simeonov, Ph.D.
Assoc. Prof. Aleksandar Ganchev, Ph.D.
Assoc. Prof. Ventsislav Vassilev, Ph.D.
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, Ph.D.
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, Ph.D.
Assoc. Prof. Rumen Erusalimov, Ph.D.
Assoc. Prof. Svetoslav Iliychovski, Ph.D.
Assoc. Prof. Teodora Filipova, Ph.D.

The published materials have been reviewed. The authors are responsible for the content and layout of their papers, the opinions expressed, the data used and the sources cited.

ISBN 978-954-23-2067-8 (print)
ISBN 978-954-23-2068-5 (online)

СЪДЪРЖАНИЕ

ТОМ I

ПЛЕНАРНИ ДОКЛАДИ

ПЪТЯТ КЪМ УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ И СОЦИАЛНА КОХЕЗИЯ –
МАКРОИКОНОМИЧЕСКИ РИСКОВЕ И БАРИЕРИ
Проф. д.ик.н. Димитър М. Иванов …… 7

ПРОБЛЕМАТИЧНОТО РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРСКАТА ИКОНОМИКА
Проф. д-р Митко Димитров …… 31

ФИНАНСИ, ИКОНОМИКС, ЗАСТРАХОВАНЕ И ОСИГУРЯВАНЕ

ИКОНОМИЧЕСКИ АСПЕКТИ НА УПРАВЛЕНИЕТО
НА ПУБЛИЧНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ И ИМОТИТЕ –
ДЪРЖАВНАТА И ОБЩИНСКА СОБСТВЕНОСТ
Проф. д.н. Борислав Борисов …….. 51

СИСТЕМНО-СТРУКТУРНЫЙ КРИЗИС И ЕГО ПРОЯВЛЕНИЕ
В УСЛОВИЯХ ПАНДЕМИИ COVID-19
д.э.н., профессор, Зверяков Михаил Иванович …… 59

ИЗМЕРВАНЕ ВЪЗДЕЙСТВИЕТО НА ПАНДЕМИЯТА
ОТ COVID-19 ВЪРХУ КОРПОРАТИВНИТЕ ПОЛИТИКИ
ЗА СОЦИАЛНА ОТГОВОРНОСТ В БЪЛГАРИЯ
Проф. д-р Андрей Захариев …… 67

ОБЛАГОРОДЯВАНЕ НА ПЛОСКИЯ ДАНЪК В БЪЛГАРИЯ
Проф. д-р Румен Брусарски …… 75

ДВИЖЕЩИ СИЛИ НА ИНТЕГРАЦИЯ В ГЛОБАЛНИТЕ ЦИФРОВИ ВЕРИГИ
ЗА СЪЗДАВАНЕ НА ДОБАВЕНА СТОЙНОСТ
Проф. д-р Сава Димов …… 83

ЕФЕКТИ ОТ ПРОГРАМАТА НА ЕЦБ ЗА ЗАКУПУВАНЕ НА АКТИВИ
В УСЛОВИЯТА НА ИЗВЪНРЕДНА СИТУАЦИЯ, ПРИЧИНЕНА ОТ ПАНДЕМИЯ
Проф. д-р Силвия Трифонова …… 95

ТЕСТВАНЕ НА КОРЕКТИВНИ ВЕРОЯТНОСТНИ МОДЕЛИ
ЗА ОЦЕНЯВАНЕ НА ЕВРОПЕЙСКИ ОПЦИИ ВЪРХУ АКЦИИ
Проф. д-р Стефан Симеонов, Д-р Теодор Тодоров …… 108

КОНКУРЕНЦИЯ И КОНЦЕНТРАЦИЯ НА БЪЛГАРСКИЯ
ОБЩОЗАСТРАХОВАТЕЛЕН ПАЗАР (2011-2020 г.). СТРУКТУРЕН АНАЛИЗ
И ЕМПИРИЧНИ НАБЛЮДЕНИЯ
Проф. д-р Стоян Проданов …… 116

THE IMPLEMENTATION OF GOALS OF BALANCED DEVELOPMENT
OF POLAND AGAINST THE CHALLENGES AND DANGERS
OF WASTE MANAGEMENT
Assoc. Prof. Ireneusz T. Dziubek, Dr Tatiana Manasterska 126

MODERN FEATURES OF TRUST ASSET MANAGEMENT
Postgraduate student Stanislav Perminov, Assoc. Prof. Deniss Djakons, PhD 136

ИНДУСТРИЯТА НА ХЕДЖ ФОНДОВЕТЕ В ЕРАТА
НА РАЗХЛАБЕНИТЕ ПАРИЧНИ ПОЛИТИКИ И COVID-19
Доц. д-р Александър Ганчев 142

РАЗНОСКИТЕ КАТО НЕДЕЛИМА ЧАСТ ОТ АНАЛИЗА
НА РЕЗУЛТАТИТЕ ПО ИМУЩЕСТВЕНО ЗАСТРАХОВАНЕ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Венцислав Василев 150

ВЛИЯНИЕ СТРУКТУРЫ ЭКОНОМИКИ НА ОБЕСПЕЧЕНИЕ
УСТОЙЧИВОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА И РАЗВИТИЯ
Кандидат экономических наук, доцент Шараг Елена Сергеевна 159

СТРАТЕГИЧЕСКИ ДЕЙСТВИЯ НА БЪЛГАРСКИТЕ СТОПАНСКИ
ОРГАНИЗАЦИИ В УСЛОВИЯТА НА ПАНДЕМИЯ ОТ COVID-19
Доц. д-р Илиан Минков 166

ИНСТИТУЦИИ И НЕРАВЕНСТВО
Доц. д-р Калин Господинов 174

ПОВЕДЕНЧЕСКИ ПОДХОД КЪМ ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ -
ВЪЗМОЖНОСТИ И ОГРАНИЧЕНИЯ
Доц. д-р Калоян Колев 181

ПРОБЛЕМИ НА ЛОЯЛНОСТТА В БАНКОВИТЕ ИНСТИТУЦИИ
ПРИ СЪВРЕМЕННИТЕ УСЛОВИЯ
Доц. д-р Катя Личева 190

ЦЕЛЕСЪОБРАЗНОСТ И ЕФЕКТИ
НА МЕЖДУРЕГИОНАЛНАТА ДАНЪЧНА КОНКУРЕНЦИЯ
Доц. д-р Людмил Найденов 196

ВЪЗМОЖНИ ГРЕШКИ ПРИ ВЪЗЛАГАНЕТО
НА ОБЩЕСТВЕНИ ПОРЪЧКИ В БЪЛГАРСКАТА ПРАКТИКА
Доц. д-р Марин Маринов, Красимир Парашкевов 204

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ДЪЛГОСРОЧНИТЕ ГРИЖИ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Николай Нинов 210

ЕФЕКТИ НА ПАНДЕМИЯТА ОТ COVID ВЪРХУ ЗДРАВНИТЕ РАЗХОДИ
Доц. д-р Николай Атанасов 219

ПОДХОДИ И ПРАКТИКА НА ДЪРЖАВНОТО ФИНАНСИРАНЕ
НА ПУБЛИЧНОТО ПЕНСИОННО ОСИГУРЯВАНЕ
Доц. д-р Пламен Йорданов, **Гл. ас. д-р Маргарита Николова** 230

ФИСКАЛНИТЕ ОБЛЕКЧЕНИЯ ЗА ЛИЦА С УВРЕЖДАНИЯ КАТО ПРИКРИТИ
СОЦИАЛНИ ПЛАЩАНИЯ ПРИ ИНВАЛИДНОСТ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пламен Йорданов, Ас. д-р Йордан Йорданов,
Докторант Жанета Ангелова 238

ОТРАЖЕНИЕ НА КОВИД-19 ВЪРХУ ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ПЛАЩАНИЯ
ПО ЗАСТРАХОВКА „КАСКО“ НА МПС В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Румен Ерусалимов 246

ДИГИТАЛИЗАЦИЯ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА СПРАВЕДЛИВОСТ –
ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ВЪЗМОЖНОСТИ
Доц. д-р Силвия Топлева 251

ДЪЛГОСРОЧНИ ИКОНОМИЧЕСКИ ЕФЕКТИ
НА ПАНДЕМИИТЕ – УРОЦИ ОТ НЯКОИ ПРЕДХОДНИ КРИЗИ
Гл. ас. д-р Александър Б. Тодоров 258

ЕВРОФИНАНСИРАНЕТО КАТО СРЕДСТВО ЗА ПОВИШАВАНЕ
КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТТА НА ПРЕДПРИЯТИЯТА ОТ СЕКТОР
„ПРОИЗВОДСТВО НА ОБЛЕКЛО ОТ ТЕКСТИЛ“
Гл. ас. д-р Ангелина Терзиева 266

НЯКОИ АСПЕКТИ НА ВЪЗДЕЙСТВИЕТО НА COVID-19
ВЪРХУ БЪЛГАРСКИЯ ЗАСТРАХОВАТЕЛЕН ПАЗАР
Гл. ас. д-р Анелия Панева 274

ПАЗАРЪТ НА ЗДРАВНО ЗАСТРАХОВАНЕ В БЪЛГАРИЯ –
СЪСТОЯНИЕ, РАЗВИТИЕ И ТЕНДЕНЦИИ
Гл. ас. д-р Валентина Нинова 281

ФИСКАЛНА ИНТЕГРАЦИЯ В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ –
НЕОБХОДИМОСТ, УСЛОВИЯ И ЕФЕКТИ
Гл. ас. д-р Димитър Костов 289

БЪЛГАРИЯ ПО ПЪТЯ КЪМ ЕВРОЗОНАТА
Гл. ас. д-р Петя Василева 297

ДИНАМИКА НА ВЪНШНАТА ТЪРГОВИЯ НА БЪЛГАРИЯ
СЪС СТРАНИТЕ ЧЛЕНКИ НА ЕВРОСЪЮЗА
Гл. ас. д-р Сергей Радуканов 304

ПРОМЕНЯЩИТЕ СЕ РОЛИ НА ФИСКАЛНАТА И ПАРИЧНАТА ПОЛИТИКА
В СВЕТЛИНАТА НА COVID-19 В СТРАНИ С РАЗЛИЧЕН ПАРИЧЕН РЕЖИМ
Гл. ас. д-р Соня Георгиева 310

АСПЕКТИ НА НАЦИОНАЛНАТА ПОЛИТИКАТА
ПО ЗАЕТОСТТА И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД НЕЯ
Гл. ас. д-р Таня Илиева ……..……..……..……..… 320

ПОВЕДЕНЧЕСКИ ИНВЕСТИЦИОННИ СТРАТЕГИИ –
ВЪЗМОЖНОСТ ЗА УСТОЙЧИВИ РЕЗУЛТАТИ
ОТ АКТИВНО ИНВЕСТИРАНЕ
Гл. ас. д-р Цветан Павлов ……...……. 325

ВЪЗМОЖНОСТИТЕ ПРЕД БЪДЕЩИТЕ ПЕНСИОНЕРИ
В КОНТЕКСТА НА НОРМАТИВНИТЕ ПРОМЕНИ ВЪВ ВТОРИ СТЪЛБ
НА ПЕНСИОННИЯ МОДЕЛ В БЪЛГАРИЯ
Ас. д-р Йордан Йорданов ……...……. 334

ПАЗАРЪТ НА БАНКОВИ ДЕПОЗИТИ В БЪЛГАРИЯ:
ДИНАМИКА И СТРУКТУРНИ ИЗМЕНЕНИЯ
Ас. д-р Радослав Къновски …….....……. 340

ОЦЕНКА НА УСТОЙЧИВОСТТА НА АГРАРНИЯ СЕКТОР
В БЪЛГАРИЯ
Д-р Антон Сотиров, **Д-р Никола Пищалов** …….....……. 347

НАДНОРМЕНОТО ТЕГЛО И ЗАТЛЪСТЯВАНЕТО
КАТО РИСКОВ ФАКТОР ЗА ЗДРАВЕТО
Д-р Орлин Цветков …….....…….……. 354

МЕРКИ НА ФЕДЕРАЛНИЯ РЕЗЕРВ НА САЩ
ЗА ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ НА COVID-19
Д-р Свилен Колев .....…….……. 359

STATE AID ENFORCEMENT LAW IN THE ENERGY SECTOR
IN ALBANIA
Lecturer of Law, **Dr. Anduena Gjevori** ……..…….……. 366

БАНКОВАТА ТАЙНА КАТО КОМПОНЕНТА НА БАНКОВАТА
СИГУРНОСТ – ФИНАНСОВО-ПРАВНИ АСПЕКТИ
Преп. Игнат Папазов ……..…….……. 374

THE HISTORICAL EVOLUTION OF THE GOVERNMENT
SECURITIES MARKET IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA
Olesea Speian, PhD Student ……..……...…….……. 378

ПРОМЕНИ В ЕВРОПЕЙСКИТЕ РЕГУЛАТОРНИ КАПИТАЛОВИ
ИЗИСКВАНИЯ ЗА ПОКРИТИ ОБЛИГАЦИИ В УСЛОВИЯТА НА КРИЗА
Докторант Борислав Киров ..……...……..……. 386

АВТОМОБИЛНИЯТ ПАЗАР В БЪЛГАРИЯ И МЯСТОТО
НА ТЪРГОВСКИТЕ ПРЕДСТАВИТЕЛСТВА НА НЕГО
Докторант Ваня Галчева ……...……. 393

ЕФЕКТИ ВЪРХУ ПАРИЧНАТА ПОЛИТИКА В РЕЗУЛТАТ
ОТ НАМАЛЯВАНЕТО НА НАЛИЧНИТЕ ПАРИ В ОБРАЩЕНИЕ
Докторант Владимир Сиркаров ……..……. 398

ВЛИЯНИЕ НА КОЕФИЦИЕНТА P/E И ДИВИДЕНТНАТА
ДОХОДНОСТ ВЪРХУ ЦЕНИТЕ НА АКЦИИТЕ
НА БЪЛГАРСКИЯ КАПИТАЛОВ ПАЗАР
Докторант Владислав Любенов …….....…… 405

ВЪЗМОЖНОСТ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА МСП
В УСЛОВИЯТА НА ПАНДЕМИЯ
Докторант Даниел Данчев …….....…… 413

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РЕГУЛИРАНЕ НА СОЦИАЛНОТО ОСИГУРЯВАНЕ
ЧРЕЗ ГРАНИЦИТЕ НА ОСИГУРИТЕЛНИЯ ДОХОД
Докторант Жанета Ангелова .....…… 421

ЦИФРОВАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ В ЗДРАВЕОПАЗВАНЕТО – СРЕДСТВО
ЗА ПОДОБРЯВАНЕ КАЧЕСТВОТО НА ЖИВОТ И РАДИКАЛНА
ПРОМЯНА НА НАЧИНА НА ПРЕДОСТАВЯНЕ НА МЕДИЦИНСКИ
И ЗДРАВНИ ГРИЖИ
Докторант Живка Петрова .....…… 429

ДЕБАТЪТ МЕЖДУ БАНКОВАТА И ВАЛУТНАТА ШКОЛА ОТ 19-И ВЕК –
ХАРАКТЕРИСТИКИ И ПАРАЛЕЛИ СЪС СЪВРЕМЕННИТЕ
МОНЕТАРНИ РЕАЛНОСТИ
Докторант Кузман Илиев .....…… 438

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД МЕНИДЖМЪНТА НА ЛЕЧЕБНИТЕ
ЗАВЕДЕНИЯ В УСЛОВИЯ НА ПАНДЕМИЯ ОТ COVID-19
(ПО ПРИМЕРА НА УНИВЕРСИТЕТСКА МНОГОПРОФИЛНА БОЛНИЦА
ЗА АКТИВНО ЛЕЧЕНИЕ „СЪРЦЕ И МОЗЪК“ – ПЛЕВЕН)
Докторант Люба Митева .....…… 446

БЛОКЧЕЙН ТЕХНОЛОГИИТЕ – ГОЛЕМИТЕ ПОЛЗИ
ЗА МАЛКИТЕ БАНКИ
Докторант Марина Милинова .....…… 453

ОТРИЦАТЕЛНИ ЛИХВЕНИ НИВА – ЕМПИРИЧЕН ОПИТ
Докторант Милена Пешева .....…… 460

ФИНАНСОВИЯТ ФЕЪРПЛЕЙ В ЖЕНСКИЯ ФУТБОЛ –
НЕОБХОДИМОСТ ИЛИ ВЪЗМОЖНОСТ
Докторант Нено Ненов ……..…… 468

ОТРАЖЕНИЕ НА КОВИД-19 ВЪРХУ ПРЕМИЙНИЯ ПРИХОД
ПО ЗАСТРАХОВКА „КАСКО“ НА МПС В БЪЛГАРИЯ
Докторант Николай Илиев ….…… 474

РАЗВИТИЕ НА ИМУЩЕСТВЕНОТО ЗАСТРАХОВАНЕ В БЪЛГАРИЯ
ПРЕЗ ПРИЗМАТА НА ПРЕЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ОТНОШЕНИЯ
Докторант Радка Василева ….…… 480

КОНСОЛИДАЦИЯТА НА БАНКОВИЯ СЕКТОР
В БЪЛГАРИЯ КАТО ФАКТОР ЗА УСТОЙЧИВОСТ
Докторант Рая Драгоева ……..…… 488

ИНСТРУМЕНТИ ЗА ПРЕВЕНЦИЯ НА ДАНЪЧНИТЕ ИЗМАМИ
ПРИ ТЪРГОВИЯТА С ГОРИВА И НЕФТОПРОДУКТИ
Докторант Стефан Пешов .....……. 496

ПРОГНОЗИРАНЕ НА ПУБЛИЧНИТЕ ФИНАНСИ -
ОТКЛОНЕНИЕ НА ФАКТИЧЕСКОТО ИЗПЪЛНЕНИЕ
НА КОНСОЛИДИРАНАТА ФИСКАЛНА ПРОГРАМА
СПРЯМО ЗАКОНА ЗА БЮДЖЕТА НА БЪЛГАРИЯ
Докторант Юлиан Войнов .....……. 501

СЧЕТОВОДСТВО, КОНТРОЛ, ОДИТ, СТАТИСТИКА И МАТЕМАТИКА

ЗА РОЛЯТА И ВЪЗМОЖНОСТИТЕ НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА
ПРИ ДОКУМЕНТИРАНЕТО В СЧЕТОВОДСТВОТО
Проф. д-р Атанас Атанасов .....……. 511

ОСОБЕНОСТИ ПРИ СЧЕТОВОДНОТО ОТЧИТАНЕ
НА СТОКИТЕ В УСЛОВИЯТА COVID-19
Доц. д-р Галя Иванова – Кузманова .....……. 517

АКТУАЛНИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
ПРЕД СЧЕТОВОДНАТА ПРОФЕСИЯ В КОНТЕКСТА
НА ПРОМЕНИТЕ СЛЕД БРЕКЗИТ
Доц. д-р Галина Чиприянова, Д-р Марий Стоянов .....……. 524

КЪМ НОВ ПОДХОД В ОБУЧЕНИЕТО
ПО МЕЖДУНАРОДНИ СТАНДАРТИ ЗА ФИНАНСОВО ОТЧИТАНЕ
Доц. д-р Диана Ималова, Доц. д-р Венцислав Вечев .....……. 532

СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРИЯ В КОНТЕКСТА
НА ЦЕЛИТЕ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ – СТАТИСТИЧЕСКИ АСПЕКТИ
Доц. д-р Красимира Славева .....……. 541

СТАТИСТИЧЕСКИ АНАЛИЗ НА ЗАВИСИМОСТТА МЕЖДУ
ЦИФРОВИЗАЦИЯТА НА ИКОНОМИКАТА И ИКОНОМИЧЕСКИЯ РАСТЕЖ
Доц. д-р Маргарита Шопова, Гл. ас. д-р Евгени Овчинников,
Гл. ас. д-р Тихомир Върбанов .....……..…. 549

ПРИЛОЖЕНИЕ НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ СПОРАЗУМЕНИЯ ЗА СВОБОДНА
ТЪРГОВИЯ С ТРЕТИ СТРАНИ И ЗНАЧЕНИЕТО ИМ ОТ ПОЗИЦИЯТА
НА МИТНИЧЕСКИЯ КОНТРОЛ В ЕС
Доц. д-р Момчил Антов .....……..…. 557

INNOVATIVE METHODS FOR ACCOUNTING EDUCATION –
EXPERIENCE AND GLOBAL LESSONS LEARNED
Assoc. Prof. Nadya Velinova-Sokolova, PhD ……..……..…..…. 564

ИКОНОМИЧЕСКИ АСПЕКТИ НА УПРАВЛЕНИЕТО НА ПУБЛИЧНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ И ИМОТИТЕ - ДЪРЖАВНАТА И ОБЩИНСКА СОБСТВЕНОСТ

Проф. д.н. Борислав Борисов[1]

Резюме: *Когато се говори за управление на държавната и общинска собственост почти винаги се дискутират технически и правни въпроси, свързани с придобиването и разпореждането с имотите, вещните права върху тях, строителни регламенти и други, но не в същата степен и икономическите аспекти на създаването и експлоатирането на това национално богатство. Независимо дали са част от активите на държавни и общински предприятия или са имущество на самостоятелно обособени обекти, вещите и имотите държавна и общинска собственост са национален капитал, който трябва да се увеличава и ползва ефективно. Докладът представя добри практики в това отношение и модел за определяне на рейтинг на предприятията и обектите – държавна и общинска собственост, който може да се използва за да се определи тяхната пазарна позиция в сравнение с други подобни обекти. Той може да служи за ориентир при евентуалната им продажба, отдаване под наем или сделки за публично-частни партньорства.*

Ключови думи: *държавна и общинска собственост, бизнес оценяване*
JEL: H82, H83

ECONOMIC ASPECTS OF THE MANAGEMENT OF PUBLIC ENTERPRISES AND STATE AND MUNICIPAL PROPERTIES

Prof. Borislav Borissov, DSc

Abstract: *When it comes to the management of state and municipal property, technical and legal issues related to the acquisition and disposal of property, real rights over them, building regulations and others are almost always discussed, but not to the same extent the economic aspects of the creation and operation of this national treasure. Regardless of whether they are part of the assets of state and municipal enterprises or are property of separate objects for commercial or social purposes, state and municipal property is a national capital that must be increased and used effectively. The report presents good practices in this regard and a model for determining the rating of enterprises and sites - state and municipal property, which can be used to determine their market position compared to other similar sites. It can serve as a guide in their eventual sale, rental or transactions for public-private partnerships.*

Key words*: state and municipal property, business evaluation*
JEL: H82, H83

[1] b.borissov@uni-svishtov.bg, Стопанска академия „Д. А. Ценов“

1. Въведение

У нас управлението на държавните и общински активи се разглежда от различни закони, в зависимост от техния статут. Така например, Законът за публичните предприятия регламентира държавната политика по отношение на търговските дружества с над 50 на сто държавно/общинско участие в капитала, техните дъщерни дружества и държавните предприятия, създадени със специални закони. Придобиването, управлението и разпореждането с имоти и движими вещи - държавна собственост се урежда със Закона за държавната собственост, а същото за общинските имоти и вещи – със Закона за общинската собственост. Тези закони уреждат предимно правни и технически въпроси, като придобиване, отчуждаване, отдаване под наем, строителство, надстрояване и пр. По-малко внимание се отрежда на тяхното управление и контрола върху тяхното ползване и то само в Законът за публичните предприятия. Между всички тези активи обаче има нещо много общо – те формират общото богатство на държавата и общините, те са създадени и придобити с публични средства в името на предоставянето на публични услуги. Независимо дали едни вещи са част от активите на държавно или общинско търговско дружество или на самостоятелен обект, те трябва да се управляват икономически ефективно и социално целесъобразно.

Въпросът кои предприятия се управляват по-добре – частните или публичните, т.е. държавни и общински[2] като че ли е риторичен. Преобладава мнението, че държавата и общините не могат да управляват ефективно своите търговски дружества, затова, там където е целесъобразно от гледна точка на обществения интерес, те трябва да се приватизират. В недалечното минало у нас държавата беше собственик на всички предприятия, независимо от техния предмет на дейност. Общините, освен предприятия за битови услуги и социални дейности, което напълно се вписва в техните обществени функции, имаха и металопреработващи, дървопреработващи, строителни, мебелни и всякакви други такива, чиито предмет на дейност трудно може да се асоциира с необходимостта от удовлетворяване на битовите и социални потребности на населението от дадена община. Затова те бяха приватизирани веднага след настъпването на политическите и икономически промени от началото на 90-те години. Това, че голяма част от тях след това бяха закрити и разграбени, не се дължи на сгрешена икономическа целесъобразност, а на лош политически подход при осъществяването на приватизацията.

В наше време, управлението на останалите като необходими държавни и общински дружества, както и новосъздадените такива, също не е

[2] От тук и нататък под „публично предприятие“ ще се разбира такова, чиито капитал изцяло или частично е собственост на държавата или на дадена община, по смисъла на Закона за публичните предприятия. Не трябва да се прави аналог с публичните компании, чиито ценни книжа се търгуват на фондовите борси, но капиталът на които е частен. Това не е пречка ценни книжа на дадено държавно или общинско търговско дружество също да се предлагат на борсата.

безпроблемно. Политическите спорове за това как дадено ръководство на публично предприятие е злоупотребило със средства или е довело дружеството до фалит, са почти ежедневни. На фона на всичко това обаче, ще бъдем много неубедителни, ако кажем, че формата на собственост е определяща за ефективността на едно предприятие. По-скоро това е начинът на управление и оказвания от собственика или собствениците контрол. По света има много примери на добре управлявани държавни и общински дружества, както и механизми за по-добър финансов контрол, счетоводство, ценообразуване и пр.

2. Положителният пример

Когато се търсят възможности за решаване на един проблем, не трябва да се „открива топлата вода“, а да се търсят решения, които вече са доказали своята ефективност на други места. Положителна практика по отношение управлението на публичните предприятия и общинската собственостн от години демонстрира Хамбург, Германия. Публичните дружества осъществяват целия набор от обществени услуги за гражданите на Хамбург - предоставянето на достъпно жилищно пространство, изхвърлянето на отпадъци, водоснабдяването и електричеството, експлоатацията на пристанището, летището и други обществени услуги, които се управляват от Концерна FHH[3]. Той обхваща всички заети в органите и офисите на основна администрация на града. FHH и HGV Hamburger Gesellschaft für Vermögens- und Beteili-gungsmanagement mbH (HGV) или Хамбургско дружество за управление на активи и инвестиции ООД, са двата основни субекта, обединяващи голяма част от градските публични компании. HGV действа като групово холдингово дружество и обхваща сегментите на местния обществен транспорт, трафика и логистиката, снабдяването и чистотата, управлението на недвижимите имоти и градското развитие, както и осъществяването на публични инвестиции в различни сфери.

Публичните компании имат важен принос за създаването на стойност в Хамбург и редовно генерират положителни печалби за концерна FHH, като по този начин увеличават активите на града. Те се контролират и се отчитат пред Сената, който приема отчета, доклада за инвестициите и възнагражденията (Rechnungshof, 2021).

Предприятията от концерна FHH и холдинговата група HGV имат приет Кодекс за корпоративно управление в Хамбург. Той определя стандарти за добро корпоративно управление и ги свързва с очакванията на корпоративните органи. Последният вариант на Хамбургския кодекс за корпоративно управление е валиден от 1 януари 2020 г. (Hamburger Corporate Governance Kodex, 2021). Кодексът за корпоративно управление в Хамбург (HCGK) е предназначен за:

[3] От Freie und Hansestadt Hamburg – Свободен хайзенски град Хамбург.

- осигуряване на непрекъснат процес на подобряване на корпоративното управление в публичните компании в Хамбург;
- увеличаване прозрачността на публичните компании в Хамбург и чрез повече публичност и доверие за проверка в решенията, взети от администрацията и провежданите политики;
- увереност, че ръководствата на публичните компании се ангажират с целите за устойчивост на FHH и работят за това;
- определяне на стандарт за взаимодействие между акционерите, надзорния орган и ръководството с цел на непрекъснато усъвършенстване.

Наред с публичните предприятия, които се управляват на чисто пазарен принцип при прилагане на модерен бизнес мениджмънт, необхванатите в техните активи имоти, съоръжения, сгради и други обекти, също се управляват от FNN, като се завеждат по действителни пазарни цени, начислява им се амортизация, поддържат се и се увеличават чрез нови публични инвестиции. Така по всяко време се знае какво е реалното богатство на града, материализирано в акции и дялове на неговите търговски дружества, отделни имоти, инфраструктурни съоръжения, сгради и различни други обекти, публична собственост.

Представяме този пример, за да опровергаем ширещото се разбиране, че публичните предприятия са нерентабилни, било то поради спецификата на тяхната дейност, която има предимно социален характер, било то поради недобро управление. Другият ни мотив е да обърнем внимание на факта, че държавата и общините трябва да държат сметка за стойността на своя „капитал“, независимо дали е част от активите на дадено търговско дружество, дали е елемент на обществената инфраструктура или представлява отделни имоти и вещи държавна и общинска собственост.

3. Определяне на реалната стойност на активите – ключов момент в управлението на собствеността

Не можем да говорим за ефективно управление на нещо, ако не знаем неговата реална цена. Управлението на публичната собственост – държавна и обществена, също не може да се бъде ефективно, ако не се знае колко струва тя. Тук не става въпрос само за активите на търговските дружества с държавно и общинско участие, но и за необхванатите в тях нефинансови активи – сгради, транспортни средства, оборудване, инфраструктурни съоръжения, софтуер и пр., включени в балансите на държавните институции и общините. До 2016 г. те подлежаха на обезценка, но върху тяхната стойност не се начисляваше амортизация, като един от основните разходи. Това водеше до два съществени проблема – първо, не можеше да се прецени реално дали активите на държавата и общините се увеличават или намаляват, т.е. дали е налице капитализация или декапитализация на публичния сектор и второ, след като не се начислява един от основните разходи, няма

как да се изпълни законовото условие за определяне на размера на държавните и местни такси и цени на публични услуги на базата на реалните разходи по предоставянето им.

Тъй като стана ясно, че обезценка на нефинансовите дълготрайни активи, счетоводната загуба от обезценка не може да бъде заместител на начисляването на амортизациите, през 2016 г. Дирекция „Държавно съкровище“ на Министерството на финансите публикува писмо ДДС № 05/30.09.2016 г., с което на основание чл. 164, ал. 1 и 3 от Закона за публичните финанси и чл. 67, ал. 3 от ПМС № 380/2015 г. се регламентираше начисляването на амортизации в бюджетните организации. В т. 4 на указанията се казва, че „за разлика от обезценката, която измерва евентуалната загуба от държането на актива в резултат на множество фактори и причини, начисляването на амортизации е насочено най-вече към отразяването по систематичен начин на потока на потреблението на икономическите изгоди и потенциал на нефинансовия дълготраен актив за периода от придобиването до неговото отписване. Предвид на това, разходите за амортизация като счетоводен израз на степента на използването на нефинансовите дълготрайни активи в осигуряването на публични услуги и дейности се приравняват на трансакции и се включват в разходите за дейността, докато счетоводните обезценки (както и преоценките) на нефинансовите активи отразяват ефекта от други събития - загуби (печалби) от държането а актива и не се включват в измерването на разходите за публични услуги и дейности“ (Министерство на финансите, 2016).

Начисляването на амортизации на нефинансовите активи на държавата и общините е крачка в правилната посока, но трябва да се има предвид, че тяхната досегашна балансова стойност не беше реална. Тя може да бъде такава само след преоценка по пазарни цени. Така че, не може да се говори за реална стойност на активите при нереални цени. Действително, с течение на времето старите активи напълно ще се амортизират, а новите ще се завеждат по реални цени на придобиване и по този начин един ден може да се стигне до реална стойност на капитала на държавата и общините, т.е. ще може да се каже колко струват техните активи.

Реална представа за цената на активите се получава при определянето на тяхната справедлива пазарна цена, по методите за бизнес оценяване, прилагани от лицензирани бизнес оценители. Така е направено в Хамбург, което е отнело около две години и много средства. Без съмнение, това не може да стане у нас на този етап, затова към възлагане на доклади за справедливи пазарни стойности на активите се пристъпва само при тяхната продажба или при договаряне на някаква форма на публично-частно партньорство. Не е възможно, също така, да се прилагат методи за пазарна оценка на капитала на предприятия, чиито акции се листват на фондовата борса, тъй като у нас все още ценните книжа на държавните предприятия (акции, облигации и деривати) не се предлагат на борсата, макар и за това

да се говори повече от 5-6 години. Този факт ограничава и възможностите за определяне на кредитния рейтинг на тези предприятия. Като се има предвид, че голяма част от публичните услуги у нас се предлагат от структури, чието имущество не е включено в капитала на търговски дружества, то определянето на рейтинг на тези обекти е още по-невъзможно. Такива нетърговски дружества са общинските предприятия, създавани по Закона за общинската собственост. Съществуват и множество малки обекти, като общински пазари, социални домове и др., които също са собственост на държавата или общините и стойността им участва в общото им богатство. На тях по никакъв повод не са им правени реални пазарни оценки, още по-малко – определяне на рейтинги с цел да се получи представа за това как биха се котирали на пазара сред другите, в повечето случаи несъпоставими активи.

На основата на тези императивни условия, както и на ограниченията, произтичащи от особеностите на националната икономика, трябва да се търсят възможности, които в максимална степен да отразяват възприетите изисквания за формиране на рейтинг на публичните предприятия и отделни обекти с икономическо и социално предназначение. Такива възможности могат да се открият в съотношенията между различните пазарни оценки, направени при използването на няколко подхода и метода за бизнес оценяване. Съгласно Българските стандарти за оценяване (Дерменджиева, 2018), тези подходи и методи, са:

1. Приходен подход, който се реализира чрез прилагането на един от следните методи
- Метод на дисконтираните парични потоци;
- Моделът за ценообразуване на капиталовите активи (CAPM);
- Метод на капитализация на дохода.
2. Разходен подход, който се реализира чрез прилагането на един от следните методи
- Метод на амортизираната възстановителна стойност;
- Метод на амортизираната възпроизводителна стойност.
3. Сравнителен подход, който се реализира чрез прилагането на един от следните методи
- Метод на пазарните сравнения (аналози);
- Метод на пазарните множители.

Едни от тези методи се основават на доходността, други - на коригираната счетоводна стойност на активите и трети - на пазарните сравнения. Така се формират три вида оценки за един и същ обект, които в по-малка или по-голяма степен могат да се различават една от друга. Тези различия не са случайни или субективни, а са породени от спецификата на използваните подходи и методи за оценяване. Това е още един аргумент за това да се търси един обобщаващ показател, който да отчита спецификата на всички методи и да дава възможност за съпоставка на позицията на

оценяваното предприятие или обект с други такива, какъвто може да бъде рейтингът.

Отношението между стойността, определена на базата на методите на приходния подход и тази по разходния подход, е **индикатор за доходоносността на един лев амортизирана стойност от активите на предприятието**. Колкото това съотношение е по-високо толкова по-привлекателно ще бъде самото предприятие. В този случай няма значение дали предприятието емитира акции или не, дали е акционерно дружество, дружество с ограничена отговорност, държавно или общинско предприятие. Нещо повече, тези оценки могат да се правят и на самостоятелни обекти, които носят приходи и които не са включени в капитала на търговски дружества. Отношението ще бъде равно на единица само тогава, когато двете стойности - по приходния подход и по разходния подход, съвпадат. В останалите случаи то ще бъде по-голямо или по-малко от единица.

Отношението на справедливата пазарна стойност на предприятието, формирана на базата на пазарни сравнения и тази определена чрез приходния подход ще бъде **индикатор за това как пазара оценява доходността на предприятието/обекта**, т.е. дали той подценява възможностите му да генерира приходи или ги надценява. Подобно на индекса PER, колкото е по-високо това съотношение толкова по-голям ще бъде дохода от нарастване на пазарната стойност на предприятието/обекта. То също може да бъде по-голямо, равно или по-малко от единица.

Общата оценка за рейтинга на предприятието или на отделен самостоятелен обект, който носи определени приходи, ще се формира като произведение на двете отношения. Така рейтингът ще изразява едновременно доходността на предприятието/обекта и активното отношение на пазара:

$$R = \frac{RE}{CE} \times \frac{ME}{RE} \qquad /1/$$

или след съкращение ще получим:

$$R = \frac{ME}{CE} \qquad /2/$$

където:

R е рейтинг на предприятието/обекта;

RE- стойността, определена по приходния подход;

CE - стойността, определена по разходния подход;

ME- стойността по пазарния подход.

Тъй като според изискванията на българското законодателство справедливата пазарна стойност се определя на базата на оценките, получени най-малко по два метода, то в случаите, когато не са правени оценки по трите подхода, рейтингът на предприятието или самостоятелния обект ще се формира само на база на едно от двете произведения на формулата, т.е.:

$$R = \frac{RE}{CE} \qquad /3/$$

или

$$R = \frac{ME}{RE} \qquad /4/$$

4. Заключение

Определянето на реалните пазарни цени на активите на държавата и общините, независимо дали те се материализират под формата на акции и дялове, на обособени предприятия, които не са търговски дружества или на отделни обекти с икономическо, социално или друго предназначение, е важно от гледна точка на това във всеки един момент да се знае какво е богатството на държавата или на дадена община, дали те увеличават своите активи във времето или се декапитализират, дали се управляват устойчиво с грижа за бъдещето или се „източват“ с цел удовлетворяването на текущи потребности.

Освен реалното остойностяване на държавната и общинска собственост има и други изисквания, които е необходимо да се спазват, за да може да се каже, че държавната и общинската собственост „работят“ в полза на обществото. Такива са изискванията за определяне размера на цените на публичните услуги на базата на реалните разходи по предоставянето им, а също и отчитането на социалната им поносимост. Не на последно място е прилагането на формите на публично-частното партньорство при доказана целесъобразност, ефективност и ефикасност.

Използвани източници

Дерменджиева, С. и. (2018). Български стандарти за оценяване. София: Камара на независимите оценители в България.

Министерството на финансите (2016). ДДС № 05/30.09.2016 г.

Hamburger Corporate Governance Kodex (2021). Извлечено от http://www.beteiligungsbericht.fb.hamburg.de/Download/HamburgerCorporateGovernanceKodexab2020.pdf

Rechnungshof, F. u. (2021). Jahresbericht 2021 über die Prüfung der Haushalts- und Wirtschaftsführung der Freien und Hansestadt Hamburg einschließlich der Haushalts und Konzernrechnung 2019. Hamburg.